IX. Traducerea ca literă, glosa ca spirit

IX.1. Dincolo de situaţiile în care traducătorul greşeşte deoarece nu a înţeles textul, şi nu devine conştient de propria greşeală sau rămîne neputincios în faţa acesteia, există şi situaţii în care traducătorul sau cîte un revizor capătă dubii faţă de primele certitudini. Trecerea de la siguranţa ignoranţei la îndoiala cunoaşterii a fost un pas care a avut drept cauză - dar şi drept catalizator - comparaţia textelor, facilitată de circulaţia intensă a acestora. În acel moment a devenit evident că activitatea de traducere nu constă într-un simplu proces de echivalare, ci necesită un efort mult mai laborios.

Fiind dominate de literalitate, vechile traduceri şi compilaţii româneşti ale textelor religioase ofereau rezultate ce nu reuşeau să acopere prea bine nevoile limbii, ale textului şi pe cele ale receptorului.

Precum în cazul oricărei traduceri, prima problemă vizibilă şi cu care traducătorul are de luptat decurge din diferenţele şi incompatibilităţile dintre limbile în contact. În mod firesc, între nivelurile morfo-sintactic şi lexical-semantic ale românei şi ale limbilor din care se traducea existau diferenţe de organizare şi de funcţionare. Prin traducerea literală, aceste deosebiri organice puteau genera un text conţinînd structuri, forme şi valori aflate în poziţii de compatibilitate precară sau de incompatibilitate cu cerinţele de sistem ale românei, cu modalităţile fireşti de exprimare ale acesteia. Lucrul acesta putea genera în text zone ambigui ori obscure, receptorul rămînînd mai mult sau mai puţin nelămurit şi neajutorat.

Al doilea aspect se referă la complexitatea textelor de tradus. Fie că se are în vedere textul biblic ori alte categorii de text religios (predici, omilii, hagiografii etc.), fie că se are în vedere textul juridic, avem a face cu texte dificile, atît în ceea ce priveşte formele sub care acestea se înfăţişează, cît şi în ceea ce priveşte conţinutul lor. Prin caracteristicile informaţiei, ale organizării şi prezentării acesteia, aceste texte prezintă un nivel conceptual deosebit de complex.

În plus, dacă ne referim doar la textul religios, în calea travaliului traducerii apare o dificultate caracteristică, şi anume sacralitatea cu care

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

acest tip de text era învestit[279]. Respectul pentru formă, în general, mult mai puternic în cazul unei limbi avînd un aspect literar în formare (deoarece ea nu avea nici măcar tipare culte, în stare să opună oarecare rezistenţă), era amplificat în cazul unui text sacru – de aici derivînd, în principal, tendinţa către literalitate. Acest al doilea aspect a crescut şansele de producere a unor traduceri care nu puteau acoperi toate nevoile limbii, ale receptorului (în plan diastratic, diatopic, al expresiei etc.) şi nici toate ambiţiile traducătorului (care nu mereu era vinovat pentru expresia mai puţin bine sau mai puţin plăcut construită).

Greutatea celor doi factori de mai sus este sporită de aceea că, prin caracteristicile şi prin exerciţiul lor, limbile din care româna a tradus (în special slavona, greaca şi maghiara) erau avansate sub aspectul nivelului de dezvoltare a aspectului literar. Astfel, efectele constrîngerilor directe, exercitate de textul sacru, în condiţiile diferenţelor şi incompatibilităţilor dintre limbile în contact – creatoare de confuzii şi nedumeriri –, erau augmentate de presiunile exercitate de către textul străin, „soluţia" fiind aceea a urmării atente a acestuia.

Convertirea textului de tradus în model face ca, în plan concret şi imediat, să apară numeroase segmente de text românesc care poartă amprenta a ceea ce apare în textul de tradus. Chiar dacă, uneori, se pot identifica diferenţe între soluţiile găsite de traducători şi revizori – date de presiunile exercitate de compartimentele sintactic şi lexical-semantic, de felul în care presiunile limbii-model se exercită şi se resimt, de felul în care textul de tradus a fost înţeles, precum şi de nevoile şi posibilităţile percepute şi stăpînite în actualizarea

[279] Libertăţile care apar cu timpul la nivelul traducătorului nu semnifică neapărat desacralizarea privirii care se îndrepta spre text, ci că nevoile limbii-ţintă sau ale cititorului devin priorităţi, dar mai ales că exerciţiul limbii ajunsese deja să poată oferi posibilităţi de edificare a unor texte ce aveau capacitatea de a reface şi reda mesajul textului-sursă. Lucrul cu limba şi asupra limbii – aşa cum se desfăşoară acesta în cadrele procesului de traducere – permite să se observe că aceea care primează este comunicarea, precum şi că, prin exerciţiu şi prin adoptarea înţeleaptă a unor modele, limbile pot dezvolta posibilităţi superioare de exprimare.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

respectivelor forme şi valori –, textul-sursă este urmat precum un model. În plan profund, textul străin devine modelul parţial pe care limba română îşi edifică aspectul literar, efectul conjugat al acestor trei factori fiind, iarăşi, literalitatea.

Ultimii doi factori ţin de posibilităţile şi concepţiile traducătorului, şi de nevoile şi limitele receptorului. În calea celui dintîi apăreau felurite dificultăţi care priveau înţelegerea şi construcţia textului. Traducătorul este, înainte de toate, un individ al epocii sale, dotat cu o concepţie asupra traducerii, dar care cunoştea severe limitări date de posibilităţile şi nevoile sistemului limbii române, de configuraţia aspectului literar – la a cărui edificare contribuie prin actul traducerii –, precum şi de cerinţele traducerii unui text sacru. Fiind rezultanta conjugării limitelor proprii cu cele externe, care se întîlnesc cu aspiraţia către o translare totală – adeseori, cu conştiinţa acută a feluritelor neputinţe – şi, ceva mai tîrziu, cu conştiinţa importanţei nevoilor receptorului, traducătorul începuturilor rămîne supus constrîngerilor generate de acţiunea vectorială a celor trei forţe de mai sus.

Receptorul se confrunta cu elemente de ambiguitate, de obscuritate, ce îl duceau la nesiguranţă şi confuzie, fapt ce deschidea calea către neînţelegere şi interpretări. În funcţie de text şi de zonă acesta îşi poate găsi loc în preocupările traducătorului. Chiar dacă tendinţa dominantă este aceea de adecvare la limba-sursă, traducerea literală fiind rezultatul unei concepţii prin care se încerca redarea fidelă a conţinutului pe calea prezervării formei, sînt semne că există şi acţionează conştiinţa faptului că, alături de sacralitatea textului, receptorul devine treptat o miză reală a traducerii.

De aceea, în momentul în care manuscrisele încep să prezinte, în interior sau marginal, mai multe variante de traducere, deducem că faptul acesta reprezintă efectul conştientizării posibilităţii de existenţă a mai multor căi reale de a reda un conţinut, dar şi efectul observării că unei structuri dintr-o limbă îi pot corespunde, în mod rezonabil, într-o altă limbă, mai multe structuri, elemente ce se corelează cu conştiinţa existenţei unui destinatar concret.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

Deşi s-a putut înţelege că şi în limba din care se traducea era posibil ca structura din text să fi avut structuri sinonime, practicile arată că devenise limpede că între două limbi nu există corespondenţe de 1:1; aşadar este nevoie de permanenta regîndire a conţinutului şi a formei, urmată de necesare ajustări, într-un proces de rezonabilă echivalare formală şi de conţinut. În acest fel, actul traducerii devine unul care, cel puţin în anumite puncte ale sale, solicită utilizarea unor procedee de mare fineţe.

IX.2. Acţiunea factorilor de mai sus putea fi atenuată pe anumite porţiuni ale textului, a celor care prezentau în mod vizibil dificultăţi de natură să afecteze calitatea mesajului. Soluţia era o traducere nuanţatoare şi lămuritoare sub aspectul conţinutului, care să ajusteze şi să completeze textul sub aspect informaţional, respectînd anumite elemente de formă ale textului-sursă. Altfel spus, constrîngerile traducerii literale fac ca echivalenţele să nu fie mereu satisfăcătoare, acestea nereuşind să poarte conţinutul contextual necesar. Libertăţile traducerii literare stimulează producerea de variante şi soluţii formale şi de conţinut, ceea ce creează concurenţă şi stimulează discursul metatextual. De aici rezultă *glosele*[280].

Glosa constituie o modalitate punctiformă, dar perfecţionată de împlinire a textului în limba-ţintă. Concentrîndu-se asupra modalităţilor de exprimare proprii limbii-ţintă şi asupra solicitărilor formale, de sens şi de uz ale acesteia, glosa aduce corecţii şi nuanţări textului – atît la nivel gramatical cît şi la nivel lexical-semantic –, conducînd către înţelegerea reală şi deplină a textului.

Urmărind obiective multiple, glosa cunoaşte mai multe căi de dezvoltare şi mai multe forme de existenţă. O tipologie de bază ar avea

[280] Situaţia aceasta derivă din notele exegetice, interpolările lămuritoare, din massora şi targum-uri, în fapt, dintr-un întreg complex de astfel de practici caracteristice nu doar textelor religioase. În esenţă, însuşi actul comunicării, ca act uman, aşadar imperfect, poate necesita un discurs paralel; la această premisă, desigur, se adaugă cauze precum trecerea timpului, diferenţele spaţiale, cultural-spirituale, esoterismul voit etc.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

de împărţit glosele în trei categorii cuprinzătoare: glose explicative, completive şi orientative.

Glosele explicative sînt cerute de diferite carenţe ale traducerii, care decurg din probleme ale limbii (situată în inferioritate sub aspectul adecvării mijloacelor de exprimare sau de conceptualizare, în comparaţie cu limba în care textul a fost deja generat atît de bine încît să fie punct de plecare al unei traduceri), ale conţinutului textului (se referă la explicarea terminologică şi conceptuală pentru sferele în care limba ţintă şi cultura acesteia sînt insuficient exersate, la realităţi necunoscute în aria în care se traduce, precum şi la explicarea de figuri de stil din textul de tradus, greu sau imposibil de transferat în limba ţintă), ale contextului general (care ţine de nevoile resimţite de traducător sau de revizor în legătură cu contemporaneitatea sa, caz în care glosele au a corecta felurite greşeli, interpolări sau interpretări produse de-a lungul timpului, uneori revelate la confruntarea mai multor versiuni şi texte-sursă).

Glosele completive au rolul de a întregi textul, fiind cerute de limba în care se traduce, dar pot fi generate şi de nevoi, mai mult sau mai puţin subiective, resimţite de către traducător sau revizor. Dacă există importante diferenţe de ordin sistemic între cele două limbi, revine acestui tip de glosă netezirea căii care duce la înţelegerea textului, cel puţin la nivel de conţinut, dacă redarea formală este de nerealizat. În cazul, firesc, în care subînţelesurile unei limbi nu sînt şi ale celeilalte, o astfel de glosă are rolul de a face necesarele completări. Tot prin acest tip de glosă se rezolvă consecinţele neplăcute ale unei traduceri prea literale. În sfîrşit, glosele completive pot încorpora sinonime (sau doar pot fi reprezentate prin acestea), care au sarcina de a lămuri felurite aspecte (formale şi de conţinut) ale textului.

Glosele orientative ţin de componenta persuasivă a textului şi apar atît în texte laice (corpusuri de legi), cît şi în cele religioase (textul biblic, hagiografii, cazanii etc.). Aceste glose susţin componenta moralist-educativă şi ideologică, printr-un discurs adresat receptorului în modul cel mai direct.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

În ceea ce priveşte necesitatea unui discurs lămuritor, explicativ, care, de pe margine, să ghideze cititorul, considerăm ca avînd o reală forţă ilustrativă situaţia mai jos schematizată.

Alături de *Torah*, există o tradiţie orală care, se consideră, a fost păstrată de la Moise la Iosua, de la acesta la bătrînii poporului, care au transmis-o profeţilor care, la rîndul lor, au transmis-o scribilor. Această tradiţie orală, constituită pe marginea *Torei* avea două direcţii principale: una teoretică şi una practică. În aflarea căii drepte pe care trebuia să o urmeze, credinciosul era, totodată, edificat şi sub aspect teoretic[281]. (De altfel, în mod implicit, jurisprudenţa a generat o întreagă învăţătură din care se puteau extrage numeroase principii cu valoare practică, dar şi teoretică.)

După dezastre repetate, culminînd cu cel din vremea lui Titus, şi datorită feluritelor degradări suferite de texte, dar şi de limbă, Rabi Iuda ben Simon, urmaş al lui Rabi Johannen, care a refăcut Sanhedrinul, va pune bazele *Talmudului* 'învăţătură', fixînd în scris *Mishna*, care pînă atunci fusese păstrată oral. Limba utilizată este ebraica, într-un amestec de expresii aramaice, greceşti şi latineşti. Fixarea în scris a *Mishnei* face ca tanaiţii 'repetitorii', doctori care citeau Legea, să dispară, locul acestora fiind luat de către amoraiţi, 'înţelepţi'. Opera acestor interpreţi ai *Mishnei*, este *Ghemara*, 'comentariul'.

Se observă cum trecerea timpului, dar şi complexitatea intrinsecă, de formă şi de conţinut, a unei învăţături (*Torah* şi tradiţia orală) necesită o scriere lămuritoare. Cînd aceasta, însă, este încheiată se constată că şi acest text este obscur, accesibil doar iniţiaţilor în rabinism, de unde apare necesitatea unei alte scrieri, explicative, pe marginea celei dintîi. În acest chip, *Talmudul*, constituit din *Mishna* şi *Ghemara*, are

[281] De aici vor decurge ulterior cele două rînduri de exegeză, legală şi omiletică: Halakha 'cale', aceea care indica evreului calea pe care trebuie să se conducă în acţiunile, şi evreului Haggadah 'se spune', al cărei scop e de a edifica cititorul, prin apelul la autoritate. Aceste comentarii, care au ca principal scop edificarea, se numesc Midraschim (Distingînd sensul literal: *Maschmah*, de cel spiritual: *Midrasch*, Şcoala iudeo-palestiniană aduce în faţă *Midraschim* 'căutătorii, cercetătorii', comentatorii *Pentateuhului*. Aceştia îşi propun să găsească soluţii reale la probleme concrete, dar şi să le prezinte oral, spre edificare.) Mishna şi Ghemara sînt scrierile rabinice cele mai importante privind Halakha.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

următoarea alcătuire: în mijlocul paginii, este tipărită *Mishna*, în ebraică; ea este încadrată de *Ghemara*, scrisă în caldaică, şi înconjurată de explicaţii ce au rolul de a-i lămuri sensul. *Mishna,* ca o a doua lege, explică legea mozaică. La rîndul ei, *Ghemara* este explicarea *Mishnei*, comentariul celei de-a doua legi. Aşadar, sub aspect formal, *Talmudul* este constituit din *Mişna*, legea orală culeasă de Rabbi Juda, şi din *Ghemara*, comentariile rabinilor (efectuate aproximativ între anii 200 şi 500 e.n.) pe marginea *Mişnei*.
Din punctul de vedere al conţinutului, *Talmudul* este constituit din *Halakha* şi *Haggadah*.

IX.3. Pe baza studierii unor astfel de însemnări, prezente în mai multe texte vechi româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, vom încerca să găsim elemente ce ar putea ajuta la aflarea de premise şi de concluzii privitoare la complexul de structurare a vechilor traduceri româneşti, precum şi la calea pe care, astfel, vechea normă literară românească s-a edificat[282].

IX.3.1. Chiar dacă înregistrează o frecvenţă relativ ridicată, glosele de care ne vom ocupa nu apar ca urmare a unor principii (pre)stabilite de către glosatori. De aceea, textele nu deţin un sistem al gloselor, care să aibă coerenţă internă (glosele nu se corelează între ele şi nu apar în

[282] Discuţiile asupra gloselor în vechile texte româneşti nu lipsesc din literatura de specialitate. O necesară menţiune o merită Mario Roques, cel care în ediţia *Paliei* de la Orăştie, publicată în 1925, pune la lucru informaţii extrase din analiza actului glosării extrăgînd de aici premise şi concluzii în ceea ce priveşte mai multe aspecte importante legate de geneza şi de particularităţile acestui text. Cu oarecare insistenţă s-a aplecat asupra gloselor D. Şesan, în *Noul Testament de la Bălgrad (1648)*, Braşov, 2002, după ce G. Ţepelea considerase (în *Studii de istorie şi limbă literară*, Bucureşti, 1970, în special p. 13-51) excerptase în mod exhaustiv glosele NTB, făcuse clasificări, pe caza cărora extrăsese unele concluzii, totul dintr-o perspectivă centrată exclusiv asupra NTB, fără a privi procedeul ca pe o componentă organică a activităţii de traducere şi interpretare, ca factor creator de normă literară. De asemenea, în volumul *Contribuţii la istoria culturii româneşti, în secolul al XVII-lea. Studii filologice* (Iaşi, 2003), N.A. Ursu se foloseşte de glose în analiza filologico-lingvistică a textelor spre a afla paternitatea unor traduceri.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

toate locurile în care – privind din perspectiva celui care a făcut respectivele glose – ar fi putut să apară). Ar fi inutil, aşadar, să se observe că glosatorilor le-au scăpat felurite probleme, pe care nu le-au identificat şi semnalat[283]. Principala cauză a acestui fapt stă în aceea că, lipsind o teorie (dar şi un exerciţiu suficient de constant) în domeniul traducerii, astfel de glose nu se constituie în conformitate cu nişte tipare ori scheme minuţios raţionate în prealabil şi nu urmează unor canoane deduse din experienţe anterioare; ele doar răspund unor nevoi ale traducătorului şi unor nevoi pe care acesta le putea pune pe seama receptorului. Nefiind normat, procesul prin care glosele apăreau era unul care se desfăşura în mod liber, dar şi grevat de variate inconsecvenţe.

Prin modalităţile diverse prin care se constituie şi prin funcţionalităţile multiple pe care le au, glosele se arată a apărea ca urmare a unor nevoi proprii traducătorului, pe care acesta le resimte în contact cu textul, dar şi raportîndu-se la posibila relaţie dintre text şi cititor. Sub acest aspect, glosele decurg nu doar din urmarea a ceea ce apărea în textul-sursă (care, şi el, îşi putea avea glosele sale), ci şi din sesizarea de către traducător a conflictului dintre limbile în contact, precum şi din anticiparea – produsă în mintea sa – interacţiunii dintre traducere şi receptor, şi constituie modalităţi prin care traducătorul îşi creează posibilitatea de a accentua participarea sa la înţelegerea orientată a textului[284].

[283] Tot astfel cum, de exemplu, s-ar cere unitate internă şi coerenţă la nivelul aspectului literar textelor din perioada constituirii normei literare.

[284] Sînt destul de numeroase situaţiile în care traducătorul se comportă ca şi cum s-ar adresa unui cititor avizat, cunoscător al elementelor utilizate în textul traducerii. Pe de altă parte, însă, în alte locuri, acelaşi traducător, faţă de acelaşi cititor, are un cu totul alt comportament. Alternanţa acestui tratament pare a arăta că traducătorul furnizează receptorului cunoştinţe (şi exerciţiu), dar în doze rezonabile, pe fondul preocupării centrale – aceea de a furniza un text inteligibil – aducînd în text atît elemente familiare receptorului, cît şi elemente pe care acesta trebuia să le achiziţioneze.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

IX.3.2. Multe dintre glose sînt cerute de limba română, care nu deţinea termeni pentru a denumi anumite realităţi, cele în care referentul era necunoscut în spaţiul şi/sau timpul românesc. Totodată sistemul limbii române putea cere cu necesitate o altfel de modelare a expresiei sau nivelul semantic şi cel conceptual puteau fi incompatibile cu alcătuirea sferei semantice a termenilor din textul de tradus. În acest caz erau necesare nuanţări, precizări care să direcţioneze cititorul pe coordonata de sens necesară înţelegerii întocmai a textului şi nu pe direcţia pe care uzul limbii române o cerea îndeobşte respectivului termen sau acelei structuri. Unele glose sînt preluate din textul străin, mai ales atunci cînd ele oferă informaţii sau căi de interpretare a textului.

IX.3.3. Avînd în vedere felul în care – în cadrul complexelor interacţiuni dintre limbi – limba română se recreează generînd treptat textul traducerii, relaţiile dintre modelele străine şi cele româneşti deja existente, precum şi nivelul traducătorului (revizorului), împreună cu eventualele concepţii şi constrîngeri pe care aceştia nu le puteau ignora, este de înţeles caracterul polifuncţional al gloselor. Desigur, termenii nu reuşesc mereu să delimiteze şi să definească realitatea, adeseori mult mai complexă decît cea descrisă prin cuvînt (glose explicative, completive şi orientative). Multe dintre glose pot întruni caracteristicile tuturor tipurilor de glose, fiind posibil ca în orice moment al (re)producerii textului glosatorul să ofere explicaţii complexe.

De aici decurge şi faptul că multe dintre ele nu se supun unei tipologizări prea riguros concepute. Încercînd să evităm clasificări care ar distruge surprinderea coerenţei unor procese organice ale actului gîndirii din timpul traducerii şi reviziei, în cele ce urmează vom grupa exemplele conform unei distribuţii care caută să înţeleagă nevoile ce

---

Într-un sens, autorul traducerii acţionează pe calea filosofiei pe care o prezintă Sfîntul Paul în *1Cor.*, 3, 1-3. Desigur, avînd în vedere eterogenitatea publicului, precum şi decalajele dintre membrii comunităţilor în care se prevedea că va fi citit acest text, un astfel de comportament alternant este întrutotul de înţeles, constituind strategia cea mai adecvată.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

trebuie să fi generat acele glose şi funcţiunile pe care le vor fi îndeplinit.

IX.4. O categorie relativ compactă de glose, marginale sau în text, este cerută în mod firesc de situaţiile în care textul cuprinde termeni din alte limbi (slavonă, greacă, latină). Fiind puternic individualizat şi conotat, insertul cultural – sub formă de citat, formulă sau xenism – este favorizat, în general, de către omul de cultură, care preferă să îl lase ca atare în text. Tentaţia de ordin cultural, însă, este învinsă de constrîngerile realităţii pragmatice în care cititorul beneficiar al traducerii aşteaptă un text inteligibil, fluent şi convingător. Adesea, înainte ca respectivul segment să devină un punct de atracţie sau de explicare al predicii, el face obiectul unor glose a traducătorului sau revizorului.

Simpla existenţă a unor astfel de inserte culturale arată că traducătorul era conştient de dubla perspectivă în care se afla. Pe de o parte se comporta ca un de om de cultură poliglot, sau doar cunoscător al unei limbi străine, care resimţea plăcerea accesului direct la unele segmente ale textului, arătînd că accesul la respectivul conţinut s-a făcut în mod optim prin limba textului original iar traducerea nu s-ar ridica la nivelul cerut – ceea ce, în esenţă, echivalează cu afirmarea limitelor oricărui act de traducere. Pe de altă parte el cunoştea nevoile receptorului şi înţelegea că accesul acestuia la text necesită găsirea unei căi de a ajunge la respectivul conţinut prin limba-ţintă.

Fără a fi utilizat în exces, acest procedeu poate fi ilustrat prin cazuri precum: **бадеос рикаос** g. *Rîpa adîncă* (VS, sept., 7); **вадеос Рикаос** g. *Adînca Rîpă* (VS, sept., 27); „Et dum cogitaret qvid esset facturus, nox supervenit et dormienti Christus apparuit cum signo qvod vidit in ţelo iussit qve fieret eius signi figuraţio qvod foret avxilion in prelio”[285] g. *Şi-ndată, cugetînd ce-a face, noaptea sosî şi, dormind,*

[285] În mod firesc, conform situaţiei din epocă, acest enunţ este notat cu slove chirilice. Cu excepţia introducerii literei *q*, transcrierea noastră este o transliteraţie. În cazul în care textul VS conţine segmente în limba greacă, datorită faptului că, oricît de elaborată ar fi o muncă de stabilire a unor

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

*Hristos i s-au ivit cu sămnul ce vădzusă în ceriu şi-l învăţă să fie a ei închiunuciune, ca să-i fie agiutoriu la războ*i (VS, sept., 14); „Hristos adevereaşte de dzice: **ѧзъ єсмь двєрь** Eu sînt poarta” (VARL., 156, 9-10); „De-acia mai închipuesc aceaste leaspezi, însă ceale de jos **прѣидє сѣнъ закона**, adecă trecu umbra legii; iară ceale dă pre piept **блг[а]ти приш[а]ши**, adecă bunătatea veni”. (VARL., 104, 10-12); „**Тѵ ѳєѵ логѵ Софіа**, adecă «Svînta Sofiia», în Ţarigrad” (VS, nov., 17); **Ορѳ пантєс** g. *sculaţi direpţ toţi!* (VS, nov., 23)[286]; „Carii ţîpînd striga: «Kirie eleison» adecă «**Ги помилѵи!**»” (VS, dec., 29); „şi cădzînd la pămînt striga Kirie eleison!, Doamne miluiaşte-ne!” (VS, mart., 17); **ѳ, Ги, помилѵи!** (VS, sept., 26) neglosat, dar şi „Kirie eleison” (nov., 23)[287].

---

corespondenţe, rezultatul nu ar fi de prea mare folos, ori estetism, am lăsat segmentele de text grecesc precum în original.

[286] Cîteva rînduri mai sus, aceeaşi formulă fusese tradusă direct în text.

[287] Fiind vorba despre formule destul de des repetate în biserică, scurte şi care nu puteau scăpa curiozităţii credincioşilor – cu toate că există numeroase dovezi că, în popor, acestea erau reluate sub forme stîlcite şi în mod glumeţ – se poate presupune că, în general, fie şi vag, sensurile acestora nu erau cu desăvîrşire necunoscute credincioşilor. În: *Dumnădzăul-om Isus* g. **Бгъ и чловєкъ Ис** (VS, nov., 30), unde simpla formulă rezumă o concepţie profundă şi cu implicaţii majore, probabil că glosa avea caracter imperativ, transferînd traducerii credibilitatea şi canonicitatea, necesare nu numai credinciosului de rînd dar, mai cu seamă, canonicilor ştiutori de slavonă. În: *Întîi strigatul* g. *Pîrvozvanul* (VS, nov., 30), doar aparent este vorba despre un calc, readus la forma din slavonă prin glosă. În realitate, cele două sintagme nu aveau absolut nici o valoare în limba română, prima putînd părea chiar suspectă.

Chiar singure, aceste două exemple ilustrează felul în care termenii slavoni aparţinînd lexicului religios, pătrunzînd în română, devin denotanţi de referinţă, forma slavonă rămînînd un punct de referinţă, învestit cu sacralitate. Din această perspectivă, construcţia textului făcea ca, în astfel de situaţii, lectura glosei să devină obligatorie, ea nemaifiind un simplu adjuvant, ci un adevărat garant.

Situaţia din: „Iară într-acela loc ce să chema Svînta Svenţilor, adecă **сѫт χ сѫтаа** , nime nu cuteza să între” (VARL., 335, 16-18), unde avem a

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

IX.5. O categorie largă de glose se îngrijeşte de explicarea termenilor care, în mod previzibil, din diferite motive, nu sînt cunoscuţi sau sînt puţin cunoscuţi publicului românesc. Mergînd pe calea literalităţii şi păstrînd în textul românesc unii termeni ai textului-sursă, traducătorul se arată a fi conştient de faptul că este vorba despre termeni comuni mai multor limbi, adică fac parte din sfere terminologice care circulă dincolo de graniţele unei singure limbi[288].

Prin faptul că termenii aceştia sînt adaptaţi la nivel fonetic şi morfologic, prin faptul că, cel mai ades, glosele se comportă ca un dicţionar explicativ, dar fără a neglija echivalarea prin sinonime, precum şi prin faptul că explicaţiile au darul de a-l forma pe cititor (prin sine, dar şi prin conotaţiile sugerate), intenţia traducătorului pare a urmări extinderea sferei compartimentului lexical românesc, îmbogăţirea inventarului lexical propunînd limbii şi vorbitorului neologisme.

IX.5.1. Se înregistrează astfel: „sinagoga carea să chiamă a *livertinilor*" g. *Livertinii era carii îi făcea, den slugi, slobodaşi* (NTB, FA, 6, 9); *jălearii* g. *Zicu-să carii veniia den păgîni, de să făcea jidovi, şi toate ţeremoniile lui Moisi le lua sus* (NTB, FA, 2, 10)[289]; „duh *pitliv*" g. *Pitliv iaste porecla lui Apolo, carele era dumnezeul păgînilor, carele da răspunsu celora ce-l cerea, carele era şi într-această fetişoară* (NTB, FA, 16, 16); *ga*[n]*grena* g. *Gangrena iaste boală ce mănîncă carnea omului* (NTB, *2Tim*., 2, 17); „Şi fu tatăl lu Poplie cuprindu de friguri şi

face cu un ebraism real, de formă şi de conţinut, transmis în toate traducerile, poate pleda în acest sens. Este o situaţie care permite observaţia că forţa formulei din limba sfîntă constituie un factor în măsură să impună procedeul ca uzanţă.

[288] În fapt, probabil că acesta este locul care permite cel mai bine să se observe felul în care textul biblic – datorită unor particularităţi şi cerinţe proprii şi caracteristice în cel mai înalt grad – a condus la conturarea unui fond terminologic comun, dar şi la cea a unui fond de cuvinte care nu aparţin neapărat unui lexic specializat, şi care a pătruns în majoritatea limbilor care au tradus *Biblia*.

[289] Glosa aceasta pare inspirată de o traducere maghiară a *Bibliei*.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

de *vintre* zăcînd" g. *Cînd face omul sînge, unii zic inima cea rea, aceii boale* (NTB, FA, 28, 8); „şireag, carea să chiema a *Italii* g. *Carii să chiamă acum oloşi* (NTB, FA, 10, 1)[290]; „venim la un loc ce-l chiamă *Vad*" g. *Era loc de-a lega corabiia. Greceaşte îl chima acel loc, Pulcru* (NTB, FA, 27, 8) („qui vocatur Boniportus"; τινὰ καλούμενον Καλοὺς λιμένας)[291]; *ostrac* g. *Ostracele-s găocile de ou şi hîrburile şi vase mari de lut ca albiile şi scoice* (VS, sept., 3)[292]; „siropitatel, adecă hrănitoriu săracilor, orfanotrof" (VS, iul., 4); *ilectrul* g. *bruştin, chihribar* (VS, oct., 1)[293]; „nuci mînca ce le dzîc *ishas*" g. *smochine uscate* (VS, febr., 15); „carte scrisă cu trei *selide*" g. *foi*, **селис**, liber, *paghina* (VS, oct., 15); *cavza* g. *vina* (VS, dec., 13); „*trăcheariile*, adecă lumina făcliei carea iaste la dînsul, închipuiaşte darul arhieresc carele-l dă pre la creştini, la preoţi, la mireani" g. „*sveaşnicul*, iar [t]rechiria închipuiaşte sfînta troiţă" (LEGI Munt., 104); „rudă mare şi *lustrată*" g. *luminată* (VS, dec., 29); „fu scos naintea *senatului*" g. *boierilor celor de divan* (VS, ian., 21); *sinagoga* g. *Unde să strîngea jidovii, să auză cuvîntul lui Dumnedzeu. Noi zicem beseareca* (NTB, *Mt.*, 4, 23); *raha* g.

---

[290] Vezi nota precedentă.

[291] Se observă, în acest caz, că glosa propriu-zisă este completată de o informaţie prin care traducătorul vrea să inducă ideea că textul grecesc a fost, cel puţin, consultat.

[292] Glosă care trebuie considerată avîndu-se în vedere evoluţia respectivului termen în vremea lui Dosoftei, precum şi accepţiunile şi extensiunea la care, în aceeaşi vreme şi în anumite medii, termenul ajunsese.

[293] Tipăritura prezintă forma **иаектрꙋль**. Plecînd de la faptul că *iaectrul* ar fi un hapax legomenon inexplicabil, cercetînd, apoi, precizarea oferită de glosă, credem că trebuie avută în vedere uşurinţa cu care culegătorul putea confunda slova **л** cu slova **а**. În plus, nu se poate trece peste aceea că Dosoftei este unul dintre puţinii care reuşesc să respecte cu stricteţe regulile ortografice ale vremii. Pe acest fond, ar fi mai greu de explicat cărui fapt i se datorează prezenţa, înainte de slova vocală **а**, a slovei **и** şi nu a slovei **і**. Culegătorul, aşadar, a cules **и**, care preceda o slovă consoană, apoi, rutinat sau dimpotrivă, dintr-o greşeală de ordin vizual sau tactil, în loc de **л** a cules **а**.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

Ce să zice: Tu, om fără minte (NTB, *Mt.*, 5, 22) (lat. *raca*, gr. ῥακα)[294]; *publicanii* g. *Ce era atuncii vameşii* (NTB, *Mt.*, 5, 46); „atunce au făcut *chivotul*, cum s-ari chema besearica, şi casă lui Dumnedzău" (ms. 3517, B.A.R., 44^{v}); „lăsă loc de feace *încursoarea cea de cai*, adecă loc larg ce-ş încura caii împăratul, şi boierii, şi slujitorii, ce să cheamă greceaşte ipodromion, iară turceaşte atmeidan şi pînă astădz" (ms. 3517, B.A.R., 181^{v}); boieria lui să dzîcea *patrichiu*, cum am dzîce dvornic mare" (ms. 3517, B.A.R., 410^{r}); „un luceafăr *comit*, cum am dzîce cu chică" (ms. 3517, B.A.R., 452^{v}); „Irod *tetrarha* biruitoriu" g. *Al patru biruitoriu de lume* (NTB, *Mt.*, 14, 1)[295]; *denar* g. *Denariul face zeace bani* (NTB, *Mt.*,

---

[294] Termenul ebraic sau aramaic (< *rêqā* ori *rêqâ*), des utilizat în literatura rabinică, poate fi echivalat prin 'cap sec, nebun'.

[295] În textele secolului al XVI-lea apare „Irod A-patra-parte despunetoriul" (CB FA, 13, 1); „Irod Al patrul deregătoriu" (CP) redînd vsl. иродꙋ четврьтобласти . În textele lat. şi gr. apare *Herodes tetrarcha*, respectiv Ἡρῴδης ὁ τετραάρχης. După cum se observă din forma grecească, acesta este un cuvînt compus, cu sensul 'guvernator al uneia din patru provincii', sau 'conducător, împreună cu alţi trei'. O traducere a textului grecesc sau latinesc ar fi avut doar două soluţii: împrumutul sau calcul explicativ, care apare în CB şi CP. În textul NTB, însă, *tetrarha* (formă ce pare să fie generată de un text latin) este urmat de *biruitoriu*. Ideea unei duble glosări (apoziţie orientativă în text şi glosă explicativă marginală) nu poate fi exclusă. Pe de altă parte, este sigur că s-a consultat cel puţin o traducere a secolului al XVI-lea (poate CV, poate CP, poate amblele).

Traducerea latină, care conţine un împrumut, a putut furniza NTB forma, dar nu avea cum să ofere sugestia şi nici soluţia *biruitoriu*. Textul grecesc nu putea nicicum oferi mai mult decît cel latinesc întrucît cuvîntul în discuţie era unul grecesc şi foarte probabil că, în greacă, nici nu mai era simţit ca fiind compus. Irod este identificat simplu, printr-o singură formă. Traducerea slavă, însă, deşi calchiază fidel forma grecească, dobîndeşte o formă nouă, cu referire la o realitate exotică, ambele avînd nevoie de explicaţii sau măcar de o privire atentă.

De aceea, se poate crede că prin consultarea unei versiuni slave se putea ajunge cel mai uşor la soluţia notării în text a celei mai importante trăsături de conţinut a cuvîntului, chiar dacă astfel apare un semipleonasm. Opţiunea finală

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

20, 2); ***sichera*** g. *Beutură de beţie* (NTB, ***Lc.***, 1, 15); ***isop*** g. *Trestie* (NTB, ***I.***, 19, 29); ***preazviteri*** g. *Preazviterii să zic popii, diaconii şi toţi ceia ce-s în cinul besearecii* (NTB, FA, 14, 23); ***Preazviterul*** g. *Bătrînul* (NTB, ***3I***, 1); ***Preazviter*** g. *Cîrstnic au ţîrcovnic* (NTB, ***2I***, 1); ***teatron*** g. *Ce să zice greceaşte teatron, ce e loc de luptă, în mijlocul oraşului, unde să strîngea oamenii, să vază lucruri de minune* (NTB, FA, 19, 29); ***sicari*** g. *Sicarii sînt lotri, tîlhari* (NTB, FA, 21, 38)[296]; ***ariopag*** g. *Ariopag iaste casa oraşului, unde să strîngea deregătorii* (NTB, FA, 17, 19); ***urătoriu*** g. *Carele e grăitor sau procatăr* (NTB, FA, 24, 1) (oratore; ῥήτορος); ***chimvol*** g. *Chimvol, canon sau harfă cu strune* (NTB, ***1Cor.***, 13, 1); ***sărăcin*** g. ***arap*** (VS, oct., 9); „lăsînd ***hereghiia*** legii tătîne-său" g. ***neamul*** (VS, nov., 3) (< magh. ***eredni***); ***s-au oglăşuit*** g. *creştinat* (VS, febr., 26); „ceale cinci ***canonice***" g. ***canonice cumu-s călugăriţele ce li-i viaţa cu pravilă***" (VS, mart., 22); ***diiaconii*** g. *Diacon să zice vistiiarnicul besearecei* (NTB, ***Filip.***, 1, 1) (explică sensul termenului în contextul vremii la care fusese scrisă epistola; diaconii erau servitorii supraveghetorilor, care se numeau ***episcopi***); „Hinul, a patra parte unui pint sau 2 cupe" (PO, ***Ex.***, 29, 40)[297]; „Rodiia poama grană cu alt nume"

---

rămîne motivată de aceleaşi nevoi de lămurire şi pusă în mişcare pe un traseu care include textul slavon. În acelaşi loc din EV.SIB., apare *Irod patru-puternic*, redînd sl. **четвъртовластникъ**.

[296] Sicarii constituiau o facţiune extremă a naţionaliştilor iudei, denumirea fiind echivalentă cu 'răzvrătiţi care poartă pumnal pe sub haină'. Lat. ***sica*** 'pumnal', pe baza căruia s-a format cuvîntul, cu ajutorul suf. ***-arius***, pare a fi, însă, de origine tracă, unde desemna un pumnal. În greacă şi, mai ales, în latină cuvîntul (probabil împrumutat de la traci) capătă o valoare peiorativă, de la 'purtător de pumnal' ajungîndu-se la 'ucigaş, criminal' (Este posibil ca al doilea nume al lui Iuda *Iscarioteanul* să fi fost un atribut care să fi făcut referire la faptul că acesta era zelot).

[297] Notă lipsită de corespondent în textul maghiar. Acest tip de abatere este caracteristic pentru mentalitatea celor din spaţiul transilvan – traducători şi revizori de texte de provenienţă occidentală. Nu rar se întîmplă ca glose din textul maghiar să nu fie redate în traducerea românească a aceluiaşi text, deşi acele nu erau dictate de nevoile exclusive ale cititorilor maghiari, după cum nu

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

(PO, 312); „Hozenul, cu alt nume pieptari” (PO, 272); „şase sute de *stadii*” g. *Stadii, 125 de paşi, 1600 de stadii fac 50 de mii de mile de pămînt nemţeşti* (NTB, *Ap.*, 14, 20) (se observă că glosa face apel, în primul rînd, la un anumit cerc de cititori); *dzeace stadii* g. *o mie de stînjeni* (VS, mart., 1).

IX.5.2. Acest tip de glosă poate fi întîlnit şi în cazul numelor proprii: „Teofan *poeticul*” g. *tvoreţul* (VS, ian., 27); *Augusta* g. *împărăteasa* (VS, febr., 26); „o călugăriţă Melanthiia, ce să tîlcuiaşte *Negreaea*” g. *neagră femeaie* (VS, dec., 24); „Toma, carele să chiamă «geamăn»” (NTB, *I.*, 11, 16) („Thomas, qui dicitur Didymus”; Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος)[298]; „Simon, ce să zice Pătru” (NTB, *Mt.*, 4, 18) („Simonem, qui vocatur Petrus”; Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον); „Tavitha, carea, de veri tîlcui, să zice „capră sălbatecă” g. *Greceaşte, Dorcas* (NTB, FA, 9, 36)[299]; „Ioan *Lecanomadul*, adecă **мидѣникѡ**

rar se întîmplă ca acolo unde textul maghiar nu prezintă glose, traducerea sa românească să le creeze.

Tot astfel se întîmplă şi în text (deşi cu o amploare redusă, dar, comparativ cu ceea ce se înregistrează în traducerile din slavonă, fenomenul iarăşi este semnificativ), unde traducerea simplifică şi adaptează pliind textul la unele cerinţe ale cititorului şi ale limbii. De altfel, acest model de procedeu este preluat de către traducătorii transilvani de la traducătorii textelor pe care, acum, ei le traduc în română.

[298] Numele apostolului care se îndoieşte, Toma, este ebr. *t'âmā* şi are sensul ‘geamănul’; termenul al doilea, aşadar, nu face altceva decît să îl traducă, repetîndu-l, pe primul. Gr. Δίδυμος redă sensul numelui Toma, motiv pentru care nu era necesar să fie menţionate amîndouă (fie se împrumută, fie se traduce). Traducerea, însă, (începînd cu cea grecească) se încarcă cu termenul din ebraică (Toma), după care îl traduce (caz care nu este singular, de altfel: „Ravvi, învăţătorule!”, „Avva, tată!”). Nevoia de motivare poate crea, apoi, situaţii interesante. Astfel, în CB, spre exemplu, se înregistrează: „ **ѳма близнец**”, explicat apoi: „căce-i fu doao deagete îmbinate” (CB, 424, 1-2).

[299] Traducerea în greacă a numelui ebraic a făcut ca textul biblic să se încarce cu o glosă explicativă, pe care o înglobează, şi care, ulterior, făcînd parte din textul sacru, trece în latină şi slavonă (Ταβειθά, ἣ διερμηνευομένη

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

валшебникꙋл” g. *Cearopnicul* (VS, febr., 11); *Mamon* g. *Sirineaşte: Lăcomiia lumii* (NTB, *Mt*., 6, 24); *Betfaghiia* g. *Ce se zice Casa Izvorului* (NTB, *Mt*., 21, 1); *Decapolia* g. *Noi zicem 10 oraşe* (NTB., *Mt*., 4, 25); „la *Mesopotamia*, adecă unde să dzîce Între ape” (ms. 3517, B.A.R., 439^{v}); „şi născu pre *Emmanuil*, carele să înţăleage «cu noi Dumnedzău», că *emmanuil* aşe să înţăleage în limbă jidovească” (ms. 3517, B.A.R., 527^{v})[300]; *Ataliia* g. *Atalia iaste oraşul Pamfilii, lîngă mare, aproape de Lichineia* (NTB, FA, 14, 25); *Dianei* g. *Greceaşte, Artemida, dumnezăoaia Asiei* (NTB, FA, 19, 24); *Liva* g. *Carele-i spre amiazăzi şi spre apus* (NTB, FA, 27, 12) (*africum*; λίβα); *Euroclidon* g. *Numele vîntului despre răsărit, cu vicol reapede* (NTB, FA, 27, 14) (*euroaquilo*; εὐροκύλων); *Xirolofon* g. *Dealul săc* (VS, dec., 15); *Hrisostom* g. *Zlatoust* (VS, nov., 13).

IX.5.3. Sugestive pentru concepţia glosatorului sînt situaţiile inverse, în care textul cuprinde termenul presupus a fi cunoscut receptorului, iar glosa termenul din textul-sursă: *prăvirişte* g. *teatrum, meidan* (VS, ian., 29); *vină* g. *cauză* (VS, ian., 1); *Care lucru iaste al său* g. *proprium* (VS, ian., 17); „aveare *de stătut*” g. *depozitum* (VS, ian., 19); *muncitoriului* g. *tiranului* (VS, ian., 15); „Sevastian Duxul şi Victor *Voievodul*” g. *stratilatul* (VS, febr., 26); „*s-au spodobit* episcop” g. *hirotonit* (VS, nov., 10); „Carele s-au aflat de faţă la întîiul săbor ce s-au făcut în Nichea, îmvăţînd *datul* credinţii ceii bune” g. *dogma* (VS, iun., 4); *rudeniei începătoriu* g. **Родоначалника** (VS, dec., 13); „scriitoriu de

---

λέγεται Δορκάς; „Tabitha, quae interpretata dicitur Dorcas”; **Давиѳа, ꙗже сказаема глет҃сѧ срьна**). (Faptul că textul latin nu procedează precum cel grecesc şi nu traduce substantivul Tabitha, ci dă termenul întîlnit în versiunea grecească este semnificativ pentru a arăta măsura în care textul sacralizat înglobează glosa transmiţîndu-i astfel întreaga sa sacralitate; este de menţionat că traducerile româneşti din secolul al XVI-lea vor proceda precum textul grecesc şi cel slavon, redînd cuvîntul în română, respectiv slavonă.)

[300] Credem că ar fi exagerat ca pe această bază să se considere că traducătorul acestui text a avut vreun fel de acces la textul ebraic.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

iscălitură" g. notariu, şliahtici (VS, dec., 18); „izbăvitoarei de *otravă*" g. *farmacolitriia* (VS, dec., 22).

Aceste glose depăşesc unele neajunsuri ale lexicului limbii române, lipsit de termeni care exprimă concepte la a căror profunzime şi complexitate o cultură şi o civilizaţie pot ajunge doar în urma unor stăruinţe consistente. Prin intermediul traducerilor care conţin astfel de glose, cititorii ajung să cunoască astfel de concepte, iar limba îşi aproprie respectivele forme şi conţinuturi[301].

De asemenea, într-un sens, prin prezenţa în text a unor astfel de termeni, traducătorul încerca să ofere proba de veracitate a traducerii sale.

IX.6. Categoria cea mai importantă, mai bogată şi mai largă totodată cuprinde situaţiile în care, datorită încercării de a oferi o traducere literală, textul se încarcă de elemente al căror uz obişnuit în limba română nu era compatibil sau era mai puţin compatibil cu valorile pe care contextul le cerea în acel moment respectivelor elemente. În felul acesta, textul românesc dobîndea zone ambigue ori obscure.

[301] Atunci cînd, în esenţă, este vorba despre recuperarea, în cadrul unei culturi, a unui set de cunoştinţe, care numai acumulate şi puse laolaltă pot procura o înţelegere reală (corectă şi de nivel superior) a unui conţinut, pot apărea dificultăţi în a reda anumite conţinuturi, chiar aparent banale. Acesta este cazul în: *filosofilor* g. *Vălsvilor* (NTB, 117); *maghi* g. *Filosofii* (NTB, *Mt.*, 2, 7); *maghi* g. *Gîcitor* (NTB, 2, 16). În mod constant, în lat. apare *magi*, iar în gr. μάγοι. Fireşte, în aceste cazuri, traducătorii încă mai căutau termenul adecvat, în principal datorită faptului că realitatea la care acesta trebuia să trimită, destul de complexă şi obscură totodată, avea nevoie de toate nuanţările deodată, fiind total necunoscută şi nefamiliară în spaţiul românesc. Traducătorul avea de adus la cunoştinţa cititorului o anumită realitate nuanţată, iar limba română trebuia să-şi găsească mijloacele pentru a o exprima, ceea ce, firește, implică şi lipsa unui termen convenţionalizat şi care, indiferent de mărimea sferei sale sau de mulţimea notelor de conţinut, ar fi fost utilizat pentru a reda o noţiune deja construită şi cunoscută.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

Fie că este vorba despre structuri sintactice, fie că este vorba despre structuri lexicale, fie că este vorba despre cuvinte şi valori semantice, în exemplele care urmează, tendinţa către literalitate şi de a urma un anumit model este evidentă. Era o cale pe care limba şi receptorul se exersau, chiar dacă multe dintre aceste încercări nu supravieţuiau căci nu erau reluate, fiind incompatibile cu modul de conceptualizare[302], de asociere, de exprimare etc. al limbii române.

Avînd a face cu nişte traduceri ale unor texte cu un nivel conceptual complex şi ţinînd seama de faptul că limba română încă nu deţinea importante resurse interne care să fi generat structuri gramaticale şi valori semantice de complexitatea şi nivelul celor din textele de tradus, este de înţeles că presiunea modelului străin era atît de însemnată, încît cu greu apar segmente de text care să nu poarte amprenta a ceea ce apare în textul de tradus.

Prin glose traducătorul încearcă să calibreze soluţiile din text, acomodînd forma şi conţinutul la realităţile unei limbi aflate în tensiune, între realitatea situaţiei din compartimentele sintactic şi lexical-semantic ale limbii române, nivelul şi posibilităţile aspectului literar românesc şi presiunile limbii-model.

IX.6.1. Un prim set de exemple cuprinde situaţii în care traducerea urmează textul-sursă, ceea ce generează structuri care în limba română nu au aceleaşi valori cu cele din limba-sursă. Echivalentul din text este doar corespondentul termenului utilizat în limba-sursă, dar el nu generează valoarea cerută, uzul impus de context nefiind decît, cel mult, periferic pentru sfera sa semantică. Situaţia aceasta era de natură să genereze multe tipuri de probleme, lucru pe care, de altfel, destule traduceri (din categoria celor mai puţin reuşite, mai rigide şi cu traducători care păstrează echivalenţa fomală) îl reflectă.

Oferind echivalentul dinamic românesc, practic, glosa furnizează cititorului nu doar înţelegerea sensului real, ci şi traducerea adecvată. În

[302] Dacă, pentru edificarea aspectului literar, această concurenţă dintre calcuri era importantă, strict din perspectiva traducerii importantă era înţelegerea corectă a fragmentului respectiv de text, fapt lipsit de o relaţie strictă cu procesul de reţinere a acestor inovaţii de către aspectul literar.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

subsidiar, aceste glose pot servi şi persuadării cititorului, căruia i se impun anumite tipare mentale şi căi de interpretare a textului, eventual întăririi anumitor cunoştinţe.

Pe cît de variată, pe atît este de consistentă această specie de glose: ***nu era*** g. *Că era omorîţi* (NTB, ***Mt.***, 2, 18) („quia non sunt", gr. ὅτι οὐκ εἰσίν); *„**ce e noao*** şi ţie" g. *Ce treabă avem cu tine* (NTB, ***Mc.***, 1, 24) („Quid nobis et tibi"); *„**să-l prinză*** cu cuvîntul" g. *Să-l amăgească* (NTB, ***Mc.***, 12, 13) („eum caperunt in verbo"; ἵνα ἀυτὸν ἀγρεύσωσιν λόγῳ); ***Den rodul lor*** g. ***Di***[***n***] ***învăţătura lor*** (NTB, ***Mt.***, 7, 16) (***fructibus***, ἀπό τῶν καρπῶν); „Ia-l pre ***el***" g. *Omoră-**l pre el*** (NTB, FA, 21, 36) („Tolle eum"; αἶρε αὐτόν); *„**s-au întorsu*** de la mine" g. ***S-au lepădat de mine*** (NTB, ***2Tim.***, 1, 15) („aversi sunt"; ἀπεστράφησάν με); *„**nu-i pune*** Domnul păcatul" g. ***Nu i-l bagă în samă*** (NTB, ***Romani***, 4, 8) („non imputavit (...) peccatum"; οὐ μή λογίσηται (...) ἁμαρτίαν); „om ***tare***" g. *Fără milă* (NTB, ***Mt.***, 25, 24) („homo durus", σκληρὸς ἄνθροπος); „de ***eşirea*** lui" g. *Ce să zice, de moartea lui* (NTB, ***Lc.***, 9, 31) („excessum eius"; τὴν ἔξοδον αὐτοῦ); *„**Mînule*** curund nu-ţi pune pre nime" g. ***Sau nu popi pre nime*** (NTB, ***1Tim.***, 5, 22)[303]; „Iară de nu voiu şti ***putearea*** glasului" g. *Înţelesul* (NTB, ***1Cor.***, 14, 11) („Si ergo nesciero virtutem vocis"; ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς); *„**împărţirile*** Duhului Sfînt" g. ***Darurile*** (NTB, ***Evr.***, 2, 4) (πνεύματος ἁγίου μεγισμοῖς); „nece unul nu-i ***mut***" g. *Fără înţeles* (NTB, ***1Cor.***, 14, 10) („nihil sine voce est", οὐδὲν ἄφωνον)[304]; „au împărţît toată ***fiinţa*** lor la săraci" g. ***avearea*** (VS, oct., 21)[305]; „în cinul cliricesc fu

[303] Acesta este sensul impunerii şi, în greacă, acesta este sensul termenului aici utilizat. În textul grecesc se utilizează vb. ἐπιτίθημι. Gr. χειροτονέω redă la modul special actul ritualic al impunerii.

[304] Este un caz care sprijină actul glosării, în contextul în care traducerea urma fidel textul. După ce se traduce traducînd, se explică glosînd.

[305] Avînd în vedere faptul că este un text care aparţine lui Dosoftei, creator de limbă, neobosit căutător şi şlefuitor de normă, nu se poate omite ipoteza ca mobilul unor astfel de calcuri fidele să fie teama de a nu pierde

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

înşirat" g. *numărat* (VS, ian., 20); „***scriindu***-i în obraz stihuri" g. ***înherîndu-l***[306]; „***strigînd*** împărat pre hiiu-său cel mai mic" g. ***puind*** (VS, nov., 1); „Du-te, episcope, la vad, la curabiia aceaea şi-i caută la *rît*, că-i afla cutare şi cutare marmure" g. ***pisc*** (VS, oct., 26); „*grăitoriu* avăm la Părintele, pre Iisus Hristos cel derept" g. *Împăcătoriu* (NTB, *1I*, 2, 1) (*advocatum*; παράκλητον).

IX.6.2. Există şi situaţii inverse, în care textul conţine echivalentul (autosuficient), iar glosa conţine traducerea literală (care girează privitor la conformitatea respectivei versiuni): „aceasta *nu să poate*" g. *Neputinţa iaste* (NTB, *Mc.*, 10, 27) („impossibile est"; ἀδύνατον); „Împărăţiia ceriului ***silescu***" g. *O iau cu putearea, o răpescu* (NTB, *Mt.*, 11, 12) (*rapiunt*; ἁρπάζουσιν).

IX.6.3. Cele două rînduri de exemple de pînă acum arată că traducătorul prezenta un comportament inconsecvent, altfel spus, că el nu acţiona pe baza unui set de principii coerent şi sistemic elaborat, cu caracter imperativ. De aceea, uneori, traducerea este literală, ajungînd să conţină structuri vagi sau ambigue din punctul de vedere al limbii române, iar alteori ea conţine echivalente acceptabile sau chiar reuşite.

La rîndul ei, glosa ajunge să reflecte traducerea în mod invers. Dacă este firesc ca o traducere literală să urmeze textul străin, iar glosa să ofere forme şi conţinuturi care au darul de a lămuri pe receptor, situaţia în care glosa este cea care preia presiunea textului străin şi asigură conformitatea cu textul de tradus este de natură să arate cît de puternic era resimţită în epocă necesitatea supunerii la litera textului de tradus elaborat într-o limbă care deţinea un aspect literar bine dezvoltat.

IX.7. Un alt set de exemple este dat de cazul în care traducătorul, după ce a urmat cu fidelitate textul de tradus, are grijă să nu apară confuzii nedorite. Glosele acestea sînt cerute de limba română

---

nuanţele prin echivalare, ratîndu-se astfel îmbogăţirea limbii, conjugată cu teama de a nu se pierde înţelesul de dragul nuanţei.

[306] Este vorba despre o tortură, prin care martirilor li s-a scris cu fierul roşu pe faţă. Nu este exclus ca, în intenţia glosatorului, să fie vorba despre o completare explicativă.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

deoarece, în respectivele cazuri, modalităţile de exprimare din limba-sursă nu sînt corespondente cu cele ale limbii române, traducerea literală fiind posibilă, însă neoferind rezultate lipsite de ambiguitate ori inteligibile. Întrucît elipsele, subînţelesurile uzitate de o limbă nu sînt neapărat şi întocmai corespondente cu cele ale altei limbi, glosatorul simte nevoia predicatului, a unui atribut, a reluării unui substantiv, a explicitării unui pronume, a unei completări, toate acestea eliminînd echivocul, focalizînd sensul, lămurind receptorul. Unele dintre aceste precizări sînt realmente fundamentale, lipsa lor împiedicînd înţelegerea corectă a textului.

Aceste glose constituie şi un exerciţiu prin care traducătorii vor observa cu timpul că traducerea literală poate fi înţeleasă şi dintr-o perspectivă nerigidă, chiar suplă, adevărata echivalenţă dinamică nefiind obţinută prin trădarea sensurilor, dar nici a formei. Practic, avînd forma şi sensul din limba-sursă în minte, vor încerca să regăsească acel sens, dar prin intermediul modalităţilor proprii limbii-ţintă, eventual orientîndu-se după soluţiile şi modalităţile folosite de limba-sursă.

Apar astfel: *sloboziră*-o g. *Corabiia* (NTB, FA, 27, 40); „Că întru el *bine* vru" g. *Tatăl* (NTB, *Col.*, 1, 19); „l-au dus la-*mpăratul*" g. *Ianuş Ianni* (VS, apr., 27); „au tăiat capetele *lor*" g. *adecă a lui Evsebie şi Filic* (VS, oct., 7); *aceaia zi* g. *Zuoa de giudeţ* (NTB, *Evr.*, 10, 25); „Deci *călugăriţa* ce face?!" g. *Melanthiia* (VS, dec., 24); „Şi certă Iisus pre el" g. *Pre dracul* (NTB, *Mt.*, 17, 18); „Slugă eşti chemat? Nu gîndi, ce să poţi fii şi slobod, mai bine trăiaşte cu *aceaia*" g. *Adecă cu slujbă* (NTB, *1Cor.*, 7, 21); „petrecea *acolo*" g. *în Sina* (VS, ian., 14); „Iară de verguri (…) bine iaste omului a fi *aşa*" g. *În vergurie* (NTB, *1Cor.*, 7, 26); „Cu lapte hrăniiu pre voi, nu cu bucate, că încă nu puteaţi ce nece acum încă *puteţi*" g. *Suferi* (NTB, *1Cor.*, 3, 2), („lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis: sed nunc quidem potestis"); „Bucatele a pîntecelui şi pîntecele a *bucatelor*, iară Dumnezău (…)" g. *Îs rînduite* (NTB, *1Cor.*, 6, 13) („Esca ventri, et venter escis"); „Ce încă ai cîteva nume în Sardiia carii nu şi-au spurcat veşmentele sale; pentr-aceaia vor îmbla cu mine *în albe*, că-s destoinici" g. *Veşmente* (NTB, *Ap.*, 3, 4)

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

(„Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinaverunt vestimenta sua: et ambulabunt mecum in albis”); „trăim nemîncaţi, şi nemică *luînd*” g. *De mîncare* (NTB, FA, 27, 33) („exspectantes ieiuni permanetis, nihil accipientes”); „glasurele prorocilor care le să cetiia în toata sîmbăta, giudecînd pre el, *împlură*” g. *Tot ce era scris despre Hristos* (NTB, FA, 13, 27) (unde precizarea, prin limitare, lămureşte sensul, în contextul general); *durearea mueriei* g. *Cînd naşte* (NTB, *1Sol*., 5, 3) („dolor in utero habenti”); „Aceştea-s carii *s-au despărţit*” g. *De la săborul credincioşilor* (NTB, *Iuda*, 19); Epafra iubitul *soţul* nostru” g. *În slujba Evangheliei* (NTB, *Col*., 1, 7); „Filipp Evanghelistul (carele era unul din cei *şapte*)” g. *Diiaconi* (NTB, FA, 21, 8); „să va fi altui *bărbat*” g. *Muiare* (NTB, *Romani*, 7, 3); *scauna* g. *Crăeşti* (NTB, *Col*., 1, 16) (*throni*[307]).

IX.8. Cel de-al treilea set de exemple are în vedere situaţiile în care, utilizînd corespondentul sau echivalentul termenului din textul de tradus, în limba română se ajunge la valori şi nuanţe de sens neidentice cu cele cerute în acel caz pentru respectivul context.

Urmărind traducerea literală şi obţinînd adecvarea formală la textul-sursă, traducătorul glosator va ajusta valoarea curentă sau paradigmatică a termenului din text, prin utilizarea în glosă a unui termen ce focalizează sensul pe nevoile contextului, obţinînd echivalenţa dinamică cu textul-sursă.

Avînd în vedere că termenii din text reprezentau cuvinte care, luate izolat, făceau parte dintr-un fond bine cunoscut cititorului, se poate spune că, pe lîngă faptul că oferă valorile contextuale ale acestora, glosele dezvoltă valorile termenilor din text servindu-se de respectivele contexte, oferind astfel cititorului român noi posibilităţi de conceptualizare, în chipul celor din limba-sursă.

De asemenea, uneori, încercarea de a explica valorile contextuale ale termenilor conduce la tîlcuirea unui scurt segment de text. În acest

[307] Limba română deţinea termenul *tron*, dar sensul său era nepotrivit în acest context: ‘ladă, sicriu’.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

caz, glosa nu mai este doar o modalitate de ajustare la valorile contextuale ale unui termen, ea devenind o mică explicaţie.

Situaţiile care se înşiră în cele ce urmează sînt de natură să dezvăluie gradul de înţelegere a textului de către glosator, precum şi unele procese intime de extindere şi consolidare a nivelului lexical al vechiului aspect literar românesc. Metafora, metonimia, sinecdoca, jocul dintre denotaţie şi conotaţie, re-creaţia reprezintă caracteristici particularizante ale limbilor, după cum asocierile – din planul limbii şi din cel al gîndirii – între sensuri, forme şi realităţi, pot genera valori semantice şi de întrebuinţare în relaţie cu anumite contexte, precum şi posibilităţi şi disponibilităţi de actualizare proprii. Contactul dintre limbi reflectă cu pregnanţă particularităţile limbii române şi diferenţele de conceptualizare şi de reflectare a realităţii.

Oferind excplicaţii şi valori contextuale, glosele încearcă să lămurească receptorul, dar, în mod implicit, deschid uzului căi noi de reconsiderare a relaţiilor dintre limbă, gîndire şi realitate.

IX.8.1. Astfel de cazuri sînt destul de numeroase, chiar dacă, şi aici, se pot decela subcategorii: „Şi atunci să va arăta *sămnul* Fiiului omenesc” g. *Sămnul Fiiului iaste putearea şi slava lui, cu carea va veni* (NTB, *Mt*., 24, 30); „ce fac carii *să botează* pentru morţi” g. *Botezul să zice spălarea trupului mort, adecă scăldarea deaca moare* (NTB, *1Cor*., 15, 29); „Iară acum ne-am slobozit de leage, murind el, întru carea eram ţînuţi să slujim noi întru noirea duhului şi nu întru vechitura *scripturiei*” g. *Pre scrisoare înţelege-să păcatul* (NTB, *Romani*, 7, 6); „Că unulu-i Dumnezău, carele îndereptează *tăiarea* împregiur den credinţă şi netăiaria împregiur pren credinţă” g. *Jidovul, să înţeleage tăiarea împregiur, iară netăiarea împregiur, păgînii* (NTB, *Romani*, 3, 30); „mearsără den jidovi şi *credincioşi*” g. *Ce să zice, carii veniia den păgîni, de să făcea creştini* (NTB, FA, 13, 43); *mortăciuni* g. *Au jărtvelor, ce să zice, carele sînt sugrumate, şi nu le slobod sînge* (NTB, FA, 15, 20); „în zilele *scrisoarei*” g. *Cînd să scriia jidovii, să dea dajde* (NTB, FA, 5, 37) („in diebus professionis”; ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς) (traducerea coincide cu cele din CB, CP şi BB); „Ştiind că curund mi-i a pune *cortul* mieu” g. *Cortul iaste trupul; înţeleage că va*

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

muri (NTB, *2P*, 1, 14); „Însă voi *unsoare* aveţi de la cel sfînt” g. *Unsoarea, să înţeleage darul Duhului Sfînt* (NTB, *1I*, 2, 20); „Şi întră în casa Zahariei, şi *să închină* Elisaftei” g. *Ce să zice că-i voi bine, şi-i zise bineţe, au zua bună* (NTB, *Lc*., 1, 40); „mai lesni iaste *cămilei* pren uriachea acului a treace” g. *Cămila să zice că-i funea corabii, iar în cest loc, să înţeleage cămila* (NTB, *Mt*., 19, 24); *sfinţilor* g. *Credincioşilor ce era în Ierosalim* (NTB, *Romani*, 15, 25); „Şi adusără *asina* şi mînzul şi pusără desupra lor veşmintele sale, şi-l pusără spre iale” g. *Tîlc: Hristos n-au şezut pre amîndoao, numai pre mînzu, cum arată ceialalţi evanghelisti; că face pomeană Sfînta Evanghelie de amîndoao, iară într-un loc au fost* (NTB, *Mt*., 21, 7); „nu numai cu pîine va trăi omul, ce cu tot cuvîntul carele iase den *gura* lui Dumnedzeu” g. *Ce să zice: Săva cu ce voiaşte Dumnedzeu să-l hrănească* (NTB, *Mt*., 4, 4); „Au nu avem puteare pre o *sor* uiare a o purta” g. *Muerii îi zice sor, nu pentru frăţia, ce pentru cinste muerească* (NTB, *1Cor*., 9, 5); „a fi destoinici slugi Legii ceii, noao, nu *slovelor*, ce sufletului, că slova omoară, iară Duhul înviiază” g. *Slova, să zice Leagea* (NTB, *2Cor*., 3, 6); „cînd să ceteaşte *Moisi*” g. *Leagea* (NTB, *2Cor*., 3, 15); „Galilea *limbilor*” g. *Ce să zice păgînilor* (NTB, *Mt*., 4, 15) (lat. „Galilaea gentium”, gr. Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν; *mîţe* g. *Mîţele de fier, carele ţîn corabiia în loc, de nu mearge, că-s cu unghi de fieru* (NTB, FA, 27, 29); „eu *mă jărtvesc*” g. *Înţeleage-să moartea lui* (NTB, *2Tim*., 4, 6); *Isus* g. *Isus Naviin* (NTB, *Evr*., 4, 8) (precizare nu doar corectă, dar foarte necesară); „meargerea grăiaşte-se: viaţă cu frică şi cu cinste”; „«Cine va creade întru mine, cum zice scriptura, rîuri vor cură den maţele lui ape vii». Maţele amu acicea inemă se grăiaşte (ce se zice, cugetele cuvintelor sufletului)” (CCÎ, 191, 28-31); „Numele îngerului să înţeleage purtătoriu de veaste” (VARL, 330, 4-5); „Pre scurt, Evangheliia iaste învăţătura acelora lucruri ce-au învăţat şi au făcut Hristos”. (NTB, 116); *besearecile* g. *Săboarăle* (NTB, *Romani*, 16, 16); *beseareca* g. *Adunarea* (NTB, FA, 5, 11); *beseareca* g. *Adunarea credincioşilor iaste beseareca* (NTB, FA, 20, 28)[308]; *sinagoghiile* g. *Pre*

[308] Avînd în vedere faptul că, în limba română veche, *besearecă* se putea

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

unde sînt strînşi, de ascult cuvîntul lui Dumnedzău (NTB, Mc., 13, 9); ***sinagoga*** g. *Unde să strîngea jidovii, să auză cuvîntul lui Dumnedzeu. Noi zicem beseareca* (NTB, *Mt.*, 4, 23); *şireagul ceriului* g. *Ce să zice soarele, luna şi stealele* (NTB, FA, 7, 42) („militiae caeli”; τῇ στρατῖα τοῦ οὐρανοῦ)[309].

Fără a exista o glosă în textul maghiar, în locul corespunzător, PO prezintă sub *Gen*., 31, 54: „Şi Iacov giură lu Laban pre frica tătîni-său, lui Isac”, glosat: *Frica, amu teamerea domnezeiască*.

> Referirea la „cel de care se teme Isac” apare deja sub *Gen*., 31, 42, însă majoritatea diferitelor traduceri nu prezintă glosa în acel loc, ci aici, eventual cu o trimitere înapoi, către versetul 42. Textul maghiar a cărui traducere este PO prezintă sub *Gen*., 31, 42 următoarea glosă cu referire la termenul *felelme*, cel care a fost redat în PO prin *frica*: „Iacob neuesi itt az Istent Isaknac felelmenec. Miert hogy Isaac Isten felö es tisztellö vala”. După cum se observă, PO nu numai că nu a preluat glosa pe poziţia pe care aceasta apare în textul lui Heltai, dar a tradus în mod incomplet, obturînd ceea ce era mai important; aceasta era una dintre modalităţile de a concepe Divinitatea: teama împletită cu respectul. Lectura *Vechiului Testament* (într-o anumită măsură, şi aceea a *Noului Testament*) arată – prin termenii-atribute prin care Divinitatea este denumită preponderent într-un anumit moment – nu doar felul în care omul se raporta la aceasta şi modul în care o percepea, ci şi tipul dominant de relaţie la un moment dat. Mai este de notat că, B.magh. prezintă glosa la v. 42[310].

---

referi, precum în zilele noastre, atît la clădire, cît şi la adunarea credincioşilor, lucru pe care *săbor* nu-l făcea, în afară de faptul că glosele au rolul de a arăta cu claritate despre ce anume este vorba în acel moment în text, opţiunea de a nu utiliza direct în text termenul din glosă arată aici şi că traducerea încerca să utilizeze termeni echivalenţi, la nivel formal, cu cei din textul de tradus.

[309] În lipsa precizării (foarte probabil generată de experienţa traducătorilor) ar fi fost extrem de dificil să se intuiască sensul sintagmei care s-ar putea înţelege şi altfel (‘îngerii’, spre exemplu).

[310] Majoritatea textelor prezintă, pe urma celui grecesc, termeni care se centrează pe sensul cel mai cunoscut (nu cel mai vechi) al gr. φόβος. Termenul

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

O precizare a valorii contextuale a unui termen apare şi în glosa internă din: „ţietoriul lumiei (ce se zice. vrăjmaşul)” (CCÎ, 127, 29), unde primul termen al sintagmei primeşte prin glosă sensul contextual exact, pentru ca auditoriul să nu înţeleagă altceva (era vorba despre Isus, care spunea despre sine că a învins lumea şi pe stăpînitorul acesteia).

IX.8.2. Alături de acestea stau şi două glose în care se face apel la autoritate: „Mielul paştelor. Mielul, ce sămn mielul, ne învaţă sfînt Pavel apostul la Corint, unde dzice: mielul paştelor noastre Hristos, cine derept noi se-au aldovănit” (PO, *Ex*., 12, 5) (glosă preluată din textul maghiar); „în hrăboriia sa cea orbitoare omorîră pre taore” (PO, *Gen*., 49, 6) g. *Taore iaste Sikhem, cela ce au ruşenat pre Dina. Aşa ceteaşte Ion Zlatoust*.

> Este de remarcat sugestia implicită conform căreia glosa apare ca reflex al unei lecturi. Ultima propoziţie nu este neapărat semnul prudenţei glosatorului care ar indica în mod onest sursa fără a-şi lua răspunderea celor de acolo; poate fi o formă de legitimare prin apelul la autoritate. În alte texte apare: „gőgjükben bikákat szelidítettek meg” (B.magh.); „in their selfwill they digged down a wall” (N.T.engl.); textele latinesc şi grecesc prezentînd: „in voluntate sua suffoderunt murum”; respectiv: ὅτι ἐν τῷ θυμῷ αὐτῶν ἀπέκτειναν ἀνθρώπους, καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτῶν ἐνευροκόπησαν ταῦρον. Verbul din versiunea grecească avea sensul ‘estropier en coupant les nerfs’. Nu este lipsit de importanţă faptul că gr. ταῦρος nu are doar sensul ştiut, ori poate căpăta sensuri figurate precum ‘bărbăţie, vigoare (sexuală)’, ci şi sensul ‘perineu’.

IX.8.3. În cazul în care termenul românesc ce putea fi utilizat era prea bogat în accepţiuni şi, aşadar, putea deveni prea vag, iar un alt termen, deşi cunoscut, avea accepţiuni prea restrînse ori îşi pierduse valorile abstracte pe care contextul i le impunea, glosarea putea încerca să introducă anumite echilibre prin care limba îşi solicita resursele, iar

---

grecesc, însă, are şi sensul ‘cel care eliberează de teamă, cel puternic’. Totodată, unele versiuni, cum este B.magh., pledează pentru termeni cu sensul ‘rudă, afin, ocrotitor (mai puternic)’.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

utilizatorul putea ajunge la înţelegerea textului: „Aşa şi noi, cînd eram poroboci, supt ***leagea*** lumiei eram puşi supt slujbă” g. ***Stihiia*** (NTB, ***Gal.***, 4, 3) („elementis mundi”; τὰ στοιχεῖα), ***stihii*** g. ***Leagea*** (NTB, ***Gal***., 4, 9) şi „Păziţi-vă să nu vă înşale cineva pre voi, cu filosofie şi cu înşălăciune deşartă, după rînduialele omeneşti, după ***stihiia*** lumiei, iară nu după a lui Hristos” g. *Stihiia să înţelege obiceaiul Legiei supt carele îndereaptă Dumnezău Besereca lui, în Leagea Veache, ca şi suptu un dascal* (NTB, ***Col.***, 2, 8).

Cu un primitiv grecesc plin de sensuri, intermediat de slavonă, unde termenul este, iarăşi, destul de încărcat în plan semantic, rom. ***stihie*** nu putea reda acceptabil ceea ce avea de redat. Soluţia găsită de traducător este echivalarea în text prin termenul românesc care ar corespunde mai bine sensului contextual, dar menţionînd în paralel termenul din original. În al doilea caz, cînd se revine la traducerea literală, are loc o inversiune, nedictată de cerinţe ale traducerii, dar caracteristică oarecum NTB. Acest text conţine şi alte situaţii în care, la intervale rezonabile, doi termeni se permută din text în glosă şi invers.

Scopul principal pare a fi încercarea traducătorului glosator de a facilita înţelegerea textului de către cititor, cu îmbogăţirea lexicului limbii, dar şi a cititorului. În cel de-al treilea caz, cînd se depăşeşte simpla echivalare practicată în primul caz, glosa conţine o explicaţie mai amplă care fixează sensul contextual în cadre restrînse.

IX.9. Alte categorii de glose arată că traducătorul dobîndise deprinderea de a mînui acest procedeu în modalităţi destul de complexe. Glosele care urmează nu se mai centrează pe forma ori pe conţinutul textului, ci vizează scopuri mai îndepărtate şi, oarecum, mai subtile.

IX.9.1. O primă categorie de glose avute aici în vedere decurge din faptul că traducătorul glosator încearcă să se adreseze românilor din toate zonele teritoriului dacoromân, în contextul în care limba română prezenta diferenţieri sub aspect diatopic şi diastratic. Fiind destinate unei largi circulaţii, aceste scrieri încearcă să depăşească consecinţele faptului că vechiul aspect literar românesc a cunoscut dezvoltări paralele în diferite arii ale teritoriului dacoromân şi s-a întemeiat pe

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

graiuri populare local-regionale. Soluţia traducătorilor şi revizorilor a fost introducerea în discurs – prin intermediul gloselor – a unor termeni care constituie sinonime diacronice, diatopice sau diastratice. Aceste glose sînt aproape exclusiv lexicale, reflectă evidenţa şi gradul diferenţierilor areale, cu eventuale consecinţe în ceea ce priveşte înţelegerea textului.

Seminficativ este faptul că aceste glose nu sînt unidirecţionate, adică ele nu apar exclusiv din perspectiva glosatorului aparţinînd unei anumite arii lingvistice, ci sînt create din perspectiva cunoscătorului limbii române, dincolo de particularităţile unei anumite arii lingvistice. În felul acesta, glosatorul îşi arată intenţia de a se adresa tuturor românilor şi facilitează accesul acestora la un text scris într-o anumită zonă a teritoriului dacoromân.

Aceste glose mai arată că traducătorul privea lucrurile din perspectiva limbii ca sistem, formele utilizate avînd pentru el ranguri posibil egale, cu alte cuvinte, el acţiona ca şi cum ar fi considerat că este mai avantajoasă existenţa unui singur aspect literar şi nu a mai multor variante regionale sau ca şi cum ar fi socotit ca necesară înlăturarea sau depăşirea amprentei regionale a materialului lexical. Afirmaţia este întărită şi de faptul că adesea termenii puşi în coocurenţă nu constituiau neapărat nişte necunoscute pentru vorbitorii de rînd şi nu apar ierarhizaţi. Mai degrabă, este vorba despre termeni cunoscuţi, dar asupra cărora diferitele arii lingvistice româneşti optaseră în mod diferit, unele zone actualizînd în mod curent un termen, alte zone pe celălalt.

Glosele acestei categorii, şi ale căror raţiuni preponderente sînt cele mai devreme enunţate, se înşiră după cum urmează: *casnic* g. *lăcuitoriu* (VS, predosl.); *secrie* g. *visteare* (VS, predosl.); *corturi* g. *sălaşe* (VS, predosl.); *moştii* g. *rămăşiţe* (VS, predosl.); *rămăşiţe* g. *moştiile* (VS, nov., 9); *înfocării* g. *arderii* (VS, sept., 1); „*înfocară* un coifu de her” g. *înferbîntară* (VS, sept., 1); *cămin înfocat* g. *cuptoriu de foc* (VS, sept., 2); *cămin* g. *cuptoriu* (VS, sept., 2); *spată* g. *sabie* (VS, sept., 1); *untură* g. *undelemn* (VS, oct., 12); *mărturie* g. *măcenicie* (VS, oct., 17); *măcenicie* g. *mărturie* (VS, nov., 24); „ca herile în *viedzuni*” g. *cuiburi*

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

(VS, oct., 23); ***sufruncealele*** g. ***sprînceane*** (VS, oct., 23); *trîntiţi* g. *oborîţi* (VS, oct., 23); „toiage de ***trandafiri***” g. ***ruje*** (VS, nov., 3); ***pumnii*** g. *buşii* (VS, nov., 5); ***lîndu-să*** g. *scăldîndu-să* (VS, nov., 16); ***pieile*** g. *meşinuri* (VS, nov., 24); „***iubitul*** mieu fiiu” g. ***dulcele*** (VS, nov., 25); ***pîntece*** g. ***vintre*** (VS, nov., 26); „ceatere şi *psăltire*” g. ***cobuz*** (VS, dec., 4); ***unsori*** g. ***balsame*** (VS, dec., 12); *mărgînd* g. ***trecînd*** (VS, dec., 14); ***mergea*** g. ***purcedea*** (VS, dec., 16); ***sluga*** g. ***robol*** (VS, dec., 15); ***murind*** g. *răpăosînd* (VS, dec., 16); ***ol*** g. *oală* (VS, ian., 5); *să ivi* g. *vădi* (VS, ian., 8); *dărîmat* g. ***surupat*** (VS, febr., 4); *fiară* g. ***gadina*** (VS, ian., 21); *doică* g. *mamcă* (VS, mai, 4); ***lumînarea*** g. ***fecliia*** (VS, febr., 26); ***verguriia*** g. ***fetiia*** (VS, mai, 4); ***tîrg*** g. *Piaţă* (NTB, ***Mt***., 11, 16); ***colibi*** g. ***Corturi*** (NTB, ***Mt***., 17, 4; ***Mc***., 9, 5); ***minta*** g. ***Izma*** (NTB, ***Mt***., 23, 23; ***Lc***., 11, 42); *lămpaşăle* g. *Fănărele* (NTB, ***Mt***., 25, 1); ***rotariu*** g. ***Cioplitor*** (NTB, ***Mc***., 6, 3); *călători* g. ***Au surumani*** (NTB, ***1Tim***., 5, 10); ***stomahul*** g. ***Au rînza*** (NTB, ***1Tim***., 5, 23); ***într-alean*** g. *Împrotivă* (NTB, ***Col***., 2, 14); *povărîei* g. *Tărhatului* (NTB, FA, 27, 10); „cărora ***de nou*** veţi să le slujiţi” g. ***de iznoavă*** (NTB, ***Gal***., 4, 9); „Ce fum ***lini*** întru voi” g. ***blînzi*** (NTB, ***1Sol***., 2, 7); „*stăpînii* lor”g. ***Au domnii lor*** (NTB, ***1Tim***., 6, 1); ***aua*** g. ***poama*** (NTB, ***Ap***., 14, 18); ***o cetate*** g. *un oraş* (VS, oct., 5); „Dară cînd postiţi, nu fireţi, ca cei făţarnici, *trişti*” g. *Mîhniţi* (NTB, ***Mt***., 6, 16); ***loc cîmpiiu*** g. ***de şes*** (VS, ian., 4); *săhăstreascâ* g. *postnicească* (VS, ian., 10); *sămăluinţei* g. *de giudecăţîi* (VS, ian., 19); *gîciia* g. *prorociia* (VS, ian., 19); *verdeţi* g. ***chiurechiuri*** (VS, febr., 14); ***curechiu*** g. ***veardze*** (VS, dec., 11); *meniră* g. *numiră* (VS, febr., 18); „trăgîndu-ş ***ruda***” g. *naştere* (VS, febr., 18); „Şi cu multă ţîneare şi cu întinsă rugă, ***a chinurilor*** măiestrii au răsîpit” g. ***a patimilor*** (VS, febr., 21); ***vistearele*** g. *cămările* (VS, febr., 25); ***vas*** g, ***Urcior*** (NTB, ***Mc***., 14, 13); ***stricatul*** g. ***gubavul*** (NTB, ***Mt***., 26, 6); „Că acesta-i sîngele mieu, a ***Legii*** noao” g. ***Testament nou*** (NTB, ***Mt***., 26, 28); „***Testament*** nou” g. ***Ce să zice a Legii Noao*** (NTB, ***Mc***., 14, 24); ***haina*** g. *hlamida, plaşca* (VS, oct., 26); ***Rîm*** g. ***Roma*** (VS, dec., 19); ***rumân*** g. ***rîmlean*** (VS, dec., 16); ***mitnicii*** g. *vameşii* (VS, oct., 30); ***vetrile*** g. *jărtăvnicile* (VS, oct., 21); ***vatra*** g. ***trebnicul*** (VS, oct., 21); „Spălătoriul, cu altu nume medelniţă” (VARL, 283).

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

IX.9.2. A doua categorie de glose din această clasă cuprinde situaţiile în care apare un discurs paralel, de esenţă persuasivă, prin care se inserează în text felurite indicaţii ce au rolul de a orienta receptorul.

Cîteodată, traducătorul se adresează în cel mai direct mod cititorului, sfatuindu-l, oferindu-i informaţii, avertizîndu-l cu variate mijloace: „Semnează, să ştii" (LEGI ***Munt***., 574); „Caută dă vezi răspunsul patriarşesc" (LEGI ***Munt***., 230); „Caută, o, preote" (LEGI ***Munt***., 92); „Caută dă vezi aicea lucru minunat şi te îngrozeaşte" (LEGI ***Munt***., 94); „Aceastea toate de afurisanie se-au aflat într-o carte a sfintei Sofii de la Solun" (LEGI ***Munt***., 92); „Amar de urgie. Cinsteaşte de tot şi foarte vei jeli şi-ţi va părea rău" (LEGI ***Munt***., 366); „adecă satan începu *a mă ispiti*" g. *să-ş facă pururea tot omul svînta cruce* (VS, oct., 23); „Acesta svîntul au făcut şi molitva de la *Pavecerniţă* g. *adevărat am aflat* (VS, ian., 28); „Atunce ş-feace sînta ***cruce*** preste tot trupul" g. *vadză vrăjmaşii crucii* (VS, apr., 1); „Iară vasul ce era cu trupul svîntului au mărs la ***viia*** văduvei aceiia" g. ***Spun istoricii cum corabiia*** *au despicat viia văduvei în doao şi să veade pînă astădzi la Ţarigrad* (VS, ian., 27).

IX.9.3. A treia categorie de glose ilustrează centrarea traducătorului glosator pe actul traducerii. Discursul din glosă încearcă să promoveze o opţiune de traducere, să justifice o situaţie apărută, sau să aducă la cunoştinţa cititorului unele informaţii pentru ca acesta să aibă o imagine completă asupra situaţiei din textul de tradus. Aceste glose sînt interesante şi întrucît, dincolo de informaţiile oferite cititorului – prin care traducătorul construieşte un mic discurs persuasiv spre a căuta şi obţine adeziunea receptorului –, încearcă să instaureze o relaţie între traducător şi cititor, acesta din urmă fiind sustras de la discursul textului şi invitat să ia parte la micile necazuri ale traducătorului. Astfel, cititorul iese din lumea imaginară a cărţii şi ia cunoştinţă de caznele realităţii prin care cartea pe care o citeşte se edifică.

Este un tip superior de glosă, de ordin cultural, prin care se conştientizează un proces cultural, împreună cu unele dintre componentele sale.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

În această categorie se pot enumera: ***smochin*** g. *Alţii zic că-i mur* (NTB, *Lc*., 19, 4); „în formă de nucă de migdeală” g. *Migdală unii dzic că-s* dafine (PO, *Ex*., 37, 19); „în vreamea lui Constantin Împărat Bărbos, ***ficiorul lui*** Iraclie” g. *într-altul dzîce „în dzîlele lui Marchian împărat, 5908”* (VS, mart., 4); „Bine e a nu mînca carne şi a nu bea vin, nece a face ceva întru caria să poticneaşte fratele tău, au să sminteaşte sau slăbeaşte” g. *Aici, neci în greceasca mai mult nu aflăm, ce ceaialaltă rămăşiţă caut-o la 16 cap, la sfîrşit, afla-o-veri* (NTB, ***Romani***, 14, 21); „Că cine iaste Pavel şi cine e Apolos, ***numai*** slugi” g. *Chifa nu-i în grecească* (NTB, ***1Cor***., 3, 5); „După aceaia, fiţi toţi depreună, răbdînd supărările cu dragostea fîrtăţiei, smeriţi şi *plecaţi*” g. *Greceaşte, aşea-i cest verş* (NTB, ***1P***, 3, 8); sau un caz extrem de semnificativ, prin care traducătorul îşi motivează o opţiune, apoi îl şcoleşte subtil pe cititor, dar îi şi induce ideea consultării unor traduceri româneşti anterioare : „Şi arătîndu-ni-să Chiprul şi lăsîndu-l în a stînga *vînslăm* în Siriia” (NTB, FA 21, 3) g. *Întorsura cea demult zice înotăm, iară noi am scris vînslăm, căci vînslá cu corabiia pre apă* (NTB, FA, 21, 3)[311].

> Glosa aceasta este plină de sugestii. Autorii NTB au consultat texte româneşti mai vechi, în principiu, nefiind refractari la soluţiile pe care acestea le-ar fi furnizat versiunii lor, dacă ele ar fi fost compatibile cu viziunea lor asupra traducerii. Aparent, raţionamentul pe scurt expus indică voinţa de a furniza o traducere riguroasă, dar în condiţiile limbii române. Privind la textul din BB: („Şi ivindu-ne la Chipros şi lăsîndu-l pre el în stînga mergeam la Siria”), nu se poate admite că autorii acesteia nu au acceptat soluţia argumentată a NTB. Sub FA 21, 2-3, textele secolului al XVI-lea prezintă o situaţie oarecum complexă: „Şi aflămu corabie ce trecea întru Finichia şi întrămu, *descăramu-ne*. E-nde rădică-se Chiprulu şi lăsemu elu de-a stînga, **notămu** întru Sirie” (CB), „Şi aflămu o corabie ce trecea întru Finichiia, întrămu de *vînslămu*. Şi nă apropiem de Chipru şi lăsămu-l elu de-a stînga, de aci **nutămu** întru Siriia” (CV), „Şi afl[…] corabie trecînd în Finichia, şi întrăm, *vînslămu*-

[311] Sub *Fapte*, 20, 15, aşadar mai sus, în NTB apare: „a doao zi vînslăm”, fără vreo precizare; în locul respectiv, BB prezintă: „mergînd a doa zi”.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

ne. Scorni-se în Chipr[u] şi lăsă-l el de-a stînga, **notăm** în Siria" (CP). Aşadar, pe poziţia vb. *a vînsla* din NTB, textele vechi pe care le avem la dispoziţie prezintă *a nota*. În finalul versetului anterior, unde ntb prezintă *a purceade*, acestea utilizează *a descăra* (CB), *a vînsla* (CV, CP). Aceste texte traduc astfel sl. **плавахомъ**, formă a verbului **плавьствовати** 'navigare'. Cauza reală a opţiunilor diferenţiate în NTB şi BB stă mai degrabă în sursele diferite pe care le preferă cele două rînduri de cărturari. În textul grecesc apare aoristul ἐπλέομεν al verbului πέλω. După cum se observă, întrucît acest verb indica mişcarea, deplasarea, *Vulgata* preferă să fie mai explicită, motiv pentru care va utiliza verbul *navigare*, exemplu urmat de versiunea slavonă. Nu este sigur că revizorii BB ar fi avut în faţă vechile texte româneşti ori vreo versiune slavonă, dar acest exemplu poate fi o dovadă a voinţei autorilor BB de a nu se abate de la textul grecesc, indiferent de situaţia prezentă într-un eventual model românesc.

IX.10. Precum actualele note de subsol, adică sinonimice, explicative, metadiscursive, persuasive, culturale, glosele constituie un act lingvistic şi cultural. În condiţiile încercării de a oferi o traducere literală, într-o limbă care îşi forma aspectul literar tocmai prin astfel de acte de cultură, şi sub presiunea unor modele culte evoluate, glosa constituie un element de ajustare şi de acomodare a textului rezultat în urma traducerii, la valorile de sens existente în textul-sursă. Supusă rigorilor literalităţii şi constrîngerilor lingvistice, situată la intersecţia a două sisteme lingvistice – diferite prin structură şi rang – traducerea nu putea genera prin sine soluţiile optime pentru a transla şi obţine conţinuturile echivalente.

Liberă să se edifice în conformitate cu nevoile complexe ale textului şi ale receptorului, glosa reprezintă procesul de finisare şi ajustare prin care se va ameliora traducerea, pe porţiuni mici, dar importante şi semnificative.

Prezenţa în text a unor inserte culturale ori xenisme impune apariţia unei glose care să rezolve problema înţelegerii sensului sintagmei sau a termenului respectiv. Prezenţa în text a unor neologisme impune apariţia unor glose care să ofere explicarea

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

termenilor respectivi sau, cel puţin, echivalarea lor prin sinonime ori structuri larg cunoscute receptorului.

Prin intermediul acestor glose – prin care cititorul poate pătrunde într-o civilizaţie cu o altă mentalitate – receptorul se îmbogăţeşte sub aspect cognitiv dar, în primul rînd, dobîndeşte acces la niveluri de profunzime ale textului prin care îşi clarifică imaginea de ansamblu şi de detaliu asupra conţinutului celor citite.

Uneori, punctul de plecare al unor astfel de glose îl constituie un segment de text, pretext pentru ca receptorului să i se furnizeze informaţii noi, care-i lărgesc orizontul sapienţial şi de gîndire. Alături de rolul lămuritor şi îmbogăţitor, glosele din această categorie pot avea rolul de a atrage cititorul spre text, de a-l instrui şi forma în sensul şi pe baza textului, subliniind importanţa cîte unui verset sau a unei idei.

Utilizarea corespondenţilor româneşti ai termenilor din textul-sursă nu rezolvă mereu problema înţelegerii, motiv pentru care apare nevoia de a restrînge sfera valenţelor termenului în context, de a-l fixa pe un singur sens, cel din textul-sursă. Acest tip de problemă se poate rezolva prin definiţii, dar şi prin apelul la sinonime potrivite prin uzurile lor predilecte şi prin valorile lor curente, adică la termeni în măsură să procure echivalenţa dinamică.

Alteori, dezambiguizarea poate lua forma unei întregi explicaţii referitoare fie în mod direct la cuvîntul problematic, fie la întregul context, sau glosa poate ridica vălul de pe o metaforă. De asemenea, caracteristici ale limbii-sursă pot genera în textul românesc nevoia de completări lămuritoare sub aspect lingvistic. În acest fel apar completări care par a continua textul pînă la obţinerea înţelesurilor lingvistice din punctul de vedere al limbii române. Aceste glose, determinate de factori de ordin lingvistic, lămuresc contextul degajînd sensurile din sintagme şi din termenii utilizaţi în text[312].

[312] Orice discurs necesită (în interior sau marginal) un metadiscurs (care, oricum, rămîne incomplet), esenţial fiind felul în care se desfăşoară relaţia simbiotică dintre limbă şi gîndire. Faptul acesta se poate foarte bine observa în discursul specializat (religios, juridic, de pildă) unde mereu sînt necesare

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

Atunci cînd privesc şi pe cititorii din alte zone ale teritoriului dacoromân decît cea a destinatarului principal, conţinînd o varietate de termeni (neologisme ale epocii, elemente de limbaj religios, popular, neutru, supradialectal, elemente ţinînd de diastraturi diferite) glosele îl ajută pe acesta să depăşească viziunea local-regională, îngustă, percepînd sistemul în varietatea sa, aducîndu-l la conştiinţa unităţii supradialectale.

În sfîrşit, glosele pot avea în vedere însuşi procesele în urma cărora actul traducerii se constituie, oferind receptorului posibilitatea de a înţelege modalităţile prin care, în urma interacţiunii dintre limba-sursă şi limba-ţintă, textul trece dintr-o parte în cealaltă, suferind felurite constrîngeri şi supunîndu-se anumitor cerinţe.

Prin producerea şi prin receptarea lor, glosele declanşează procese complexe în plan mental, la nivelul sistemului limbii şi al creării normei, fiind un instrument prin care limba se exersează – ca sistem şi ca vorbire – şi se edifică – ca normă. Aceste procese au darul de a restructura (mai mult sau mai puţin profund) gîndirea şi limba, de a le stimula în ceea ce priveşte formele şi conţinuturile lor. La nivel lingvistic, aşadar, glosele pun în mişcare mecanismele limbii, fructifică valenţele limbii, ameliorează posibilităţile acesteia de a se modela ca structură aflată într-un proces de creştere a coerenţei sistemice, de expansiune şi de perfecţionare structurală şi funcţională, trec din potenţă în act valenţele acesteia şi le fortifică, facilitează unele procese formative ale aspectului literar, care, astfel, se edifică (la nivelul lexical şi sintactic). Ele pun în concurenţă elementele şi forţele sistemului şi, apoi, cern sensuri şi forme, în cadrul unui discurs paralel care îmbogăţeşte nivelul lingvistic, mental şi cultural al unei epoci, exersînd toţi factorii implicaţi.

Dincolo de acestea, glosele detensionează limba supusă torsiunilor traducerii literale, eliberează sensurile şi călăuzesc publicul prin sfera conceptuală a textului, un public nu doar adus la înţelegere, ci şi dăruit

predicile, explicaţiile, interpretările, adeseori neînţelegerile ducînd chiar la anularea discursului principal (ceea ce poate genera erezii sau ilegalităţi).

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)

cu un sistem rezonabil solicitat. Totodată, este semnificativ faptul că prin glose se pot depăşi incompatibilităţile dintre limbi, confuziile şi obscurităţile, cu păstrarea caracterului literal al textului.

La nivel conceptual, glosele uşurează pătrunderea într-o civilizaţie, într-o cultură, precum şi accesul la o mentalitate mai puţin sau deloc cunoscută receptorului, restructurînd nivelul mental al acestuia. Astfel, după ce, prin glosă, cititorul pătrundea un conţinut de gîndire, prin întoarcerea la traducere reuşea să înglobeze un alt mod de a conceptualiza, pătrunzînd mecanismele unui sistem lingvistic diferit, precum şi relaţia acestuia cu gîndirea, totul cu efecte benefice asupra structurii şi conţinutului, atît la nivelul limbii române, cît şi al gîndirii respectivului cititor.

Glosele reflectă şi servesc procese de nevoi intrate în relaţii complexe: dinamica aspectului literar şi cea a receptorului, nivelul de dezvoltare al activităţii de traducere, toate activate în urma contactului cu o limbă mai exersată şi un text complex. Procesele şi rezultatele acestea reflectă nevoile şi tendinţele factorilor ce le solicită şi generează. În cadrul acestei dinamici complexe, plasat în punctul în care limbile în contact, textul de tradus şi rezultatul traducerii se conjugă, cititorul este ajutat, prin glose, în a-şi acomoda performanţele şi înţelegerea la realitatea textului.

Datorită faptului că textul se constituie – pe cît poate mai mult – în imagine a originalului tradus, glosa împlineşte textul servind înţelegerii acestuia sub aspect conceptual deoarece încearcă să reflecte cu supleţe doar conţinutul. Fiind un instrument prin care, după ce se traduce traducînd, se explică glosînd, după ce traducerea apare ca literă, glosa se edifică ca spirit.

BDD-B3-11 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 15:01:28 UTC)